

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

مدیریت پژوهش‌های خبری

بررسی نقش تعاونی‌ها در اقتصاد مقاومتی

صدا و سیما

فرآورده‌های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش‌های زیر قابل دسترس است:

– وب‌سایت خبرگزاری صدا و سیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

– گروه تلگرام پژوهش خبری صدا و سیما <https://telegram.me/pajooreshkhabar>

پژوهشگر: جوادی

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

2	چکیده
2	مقدمه
3	جدول تاریخیچه سیر تحول قوانین و مقررات بخش تعاون در ایران
4	نقش بخش تعاون در اسناد بالادستی
4	اصل 44 قانون اساسی
4	- برنامه پنجم توسعه
5	- برنامه ششم توسعه
5	- بودجه سال 1395
5	نقش تعاونیها در ایجاد اشتغال
7	مزایای توسعه بخش تعاون
8	بررسی مشکلات و ضعف های ساختاری بخش تعاون
8	* نتیجه گیری
9	ضمیمه

چکیده:

- 1- تعاونی‌ها، سازمان‌ها و نهادهای مردمی هستند که در عین برخورداری از خصوصیات و مشخصات یک واحد اقتصادی و تجاری، دارای ارزش‌ها و هنجارهای مکتبی و اجتماعی هم می‌باشند.
- 2- اقتصادی که به عنوان اقتصاد مقاومتی مطرح می‌شود، مردم‌بنیاد است؛ یعنی بر محور دولت نیست و اقتصاد مردمی است.
- 3- تعداد کل تعاونی‌های به ثبت رسیده در کشور تا پایان مرداد سال جاری، 205455 واحد و تعداد اتحادیه‌ها 169 واحد بوده است. از این تعداد 98 هزار تای آن فعال می‌باشند.
- 4- تعداد کل اعضای تعاونی‌های ثبت شده، حدود 49 میلیون نفر می‌باشد که از این تعداد، حدود 43 میلیون نفر در تعاونی‌های فعال عضو می‌باشند.
- 5- میزان فرصت شغلی این تعاونی‌ها (فعال)، حدود 1638312 نفر و میزان سرمایه 115145 میلیارد ریال می‌باشد.

مقدمه

تعاونی‌ها، سازمان‌ها و نهادهای مردمی هستند که در عین برخورداری از خصوصیات و مشخصات یک واحد اقتصادی و تجاری، دارای ارزش‌ها و هنجارهای مکتبی و اجتماعی هم می‌باشند و می‌توانند مبین تلاش‌های دسته جمعی و گروهی اعضای تشکیل دهنده ی تعاونی برای نیل به اهداف مشترک و پیشرفت و توسعه باشد. روحیه تعاون می‌تواند مردم را در برابر سختی‌ها در صحنه نگه دارد و اراده آنان را در اموری که مربوط به خود آنان است عینیت بخشد. تعاون و همکاری متقابل زمینه‌های یگانگی و وحدت و یکپارچگی هر چه بیشتر مردم را فراهم می‌کند. چنانچه در تاریخچه و مراحل تکوین تعاون و شرکتهای تعاونی دقت شود می‌توان ملاحظه کرد که یکی از مهمترین و بزرگترین انگیزه های بشری برای همکاری با یکدیگر وجود نیاز و منافع مشترک بوده است وجود این دو عامل (نیاز و منافع مشترک) هدف مشترکی را برای آنها بوجود آورده است و آن هم عبارت است از: رفع نیاز از طریق تعاون و همکاری. پس باتوجه به تعریفی که از اقتصاد مقاومتی شده مسئله مهم درون‌زایی و برون‌گرایی دردل تعاون می‌تواند شکل واقعی خود را در عرصه اقتصاد داخلی و بین المللی به نحو چشمگیری ایفا نماید و باعث رونق‌تر شدن تولیدات داخلی از دل مجموعه تعاونی‌های مردمی فراگیر در مباحث اقتصادی شود. این اقتصادی که به عنوان اقتصاد مقاومتی مطرح می‌شود، مردم‌بنیاد است؛ یعنی بر محور دولت نیست اقتصاد دولتی نیست، اقتصاد مردمی است؛ با اراده‌ی مردم، سرمایه‌ی مردم، حضور مردم تحقق پیدا می‌کند. اما عبارت «دولتی نیست» به این معنا نیست که دولت در قبال آن مسئولیتی ندارد؛ بلکه دولت مسئولیت برنامه‌ریزی، زمینه سازی، ظرفیت سازی، هدایت و کمک دارد. کار اقتصادی و فعالیت اقتصادی دست مردم است، مال مردم است؛ اما دولت به‌عنوان یک مسئول عمومی نظارت می‌کند، هدایت می‌کند، کمک می‌کند. آنجایی که کسانی بخواهند سوءاستفاده کنند و دست به فساد اقتصادی بزنند، جلوی آن‌ها را

می‌گیرد؛ آن جایی که کسانی احتیاج به کمک دارند، به آن‌ها کمک می‌کند. در ایران به علت شرایط خاص و بحرانی و مشکلاتی که وجود دارد لزوم همکاری و خودیاری تمام افراد جامعه در اموری که مربوط به خود آنان می‌باشد می‌تواند راه حل و چاره ساز بسیاری از مشکلات و موانع باشد.

جدول تاریخچه سیر تحول قوانین و مقررات بخش تعاون در ایران:

عنوان	سال
تصویب نخستین مقررات مربوط به تعاون در قانون تجارت	1304
تاسیس صندوق تعاون کشاورزی	1325
تصویب اساسنامه بانک عمران و تعاون روستایی	1331
تصویب قانون شرکت‌های تعاونی در مجلس و تصویب آئین نامه تشکیل شورای عالی تعاون در هیأت وزیران، تشکیل تعاونی مصرف کادر نیروی انتظامی	1334
تصویب اساسنامه سازمان مرکزی تعاون روستایی	1342
اعلام این سال به نام «سال تعاون» تشکیل وزارت اصلاحات ارضی و تعاونی روستایی و تشکیل سازمان مرکزی تعاون	1346
اصلاح اساسنامه سازمان مرکزی تعاون روستایی به تبعیت از برنامه‌های وزارت اصلاحات ارضی و تعاون روستایی تشکیل بانک توسعه کشاورزی ایران	1347
تشکیل وزارت تعاون و امور روستاها به جای وزارت اصلاحات ارضی و تعاون روستایی تشکیل سازمان ترویج و توسعه فعالیت‌های غیرکشاورزی زیر نظر وزارت تعاون	1350
تشکیل سازمان تعاونی مصرف شهر و روستا	1352
انحلال وزارت تعاون و امور روستاها، تغییر نام وزارت کشاورزی و منابع طبیعی به وزارت کشاورزی و عمران روستایی و سپرده شدن بیشتر سازمانها و موسسات زیر نظر وزارت تعاون و امور روستاها به آن و الحاق سازمان تعاونی مصرف شهر و روستا و سازمان مرکزی تعاون کشور به وزارت بازرگانی	1356
تصویب اساسنامه سازمان مرکزی تعاون روستایی	1358
تشکیل صندوق تعاون زیر نظر وزارت کشور، تصویب اساسنامه سازمان مرکزی تعاونی‌های معدنی	1368
انتقال صندوق تعاون به وزارت کار	1369
تصویب قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، مستثنی شدن سازمان مرکزی تعاونی روستایی از مشمول این قانون	1370
تاسیس وزارت تعاون	1370
تاسیس اتاق تعاون ایران	1373
تصویب سند تلفیقی بخش تعاون	1381
تصویب قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل 44	1386
تصویب قانون ادغام وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و ادغام وزارت تعاون با وزارتخانه‌های کار و رفاه و تامین اجتماعی	1390
تصویب سند توسعه بخش تعاون	1392
تصویب قانون اصلاح موادی از قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی	1393
اصلاح اساسنامه اتاق تعاون ایران	1394

نقش بخش تعاون در اسناد بالادستی

– اصل 44 قانون اساسی:

از پنج بند سیاستهای کلی ابلاغی، یک بند مستقل تحت عنوان بند (ب) با 11 جزء، به توسعه بخش تعاونی اختصاص یافته است. این یازده بند عبارتند از :

اشتغال مولد

تشکیل و توسعه تعاونی ها

ارایه تسهیلات اعتباری و حمایتی از جانب دولت

تشکیل بانک توسعه تعاون

ارتقای سهم بخش تعاونی در اقتصاد کشور

پرهیز از مداخله دولت در امور اجرایی و مدیریتی تعاونی ها

توسعه آموزش و فنی کشور

تاسیس تعاونی های جدید در قالب سهامی عام

واگذاری ۳۰ درصدی درآمدهای حاصل از واگذاری های شرکت های دولتی به تعاونی های فراگیر به منظور فقر زدایی

رفع محدودیت ها از حضور تعاونی ها در تمامی عرصه های اقتصادی

تحت پوشش قرار دادن سه دهک اول جامعه با تاسیس تعاونی های فراگیر

- برنامه پنجم توسعه:

بررسی بخش «تعاون» به عنوان رکن دوم اقتصادی کشور در برنامه پنجم توسعه حاکی از آن است که بزرگترین اجتماع اقتصادی کشور جایگاه قابل تاملی در سال پایانی برنامه ندارد؛ در حالی که طبق قانون باید سهم این بخش از اقتصاد ملی تا پایان سال ۹۴ به ۲۵ درصد می رسید اما این هدف محقق نشد و در حال حاضر تعاون فقط ۶ درصد از کل اقتصاد را شامل می شود؛ یعنی فاصله ۱۹ درصدی نسبت به هدفگذاری پیش بینی شده.

سهم ۱۵ درصدی تعاون از بازار پولی- مالی کشور از دیگر هدفگذاری های برنامه پنجم توسعه بود؛ به عبارتی نهادهای مالی مرتبط با بخش تعاون باید تا پایان سال ۹۳ پانزده درصد از کل سیستم مالی و بانکی کشور را به خود اختصاص می دادند. که در حال حاضر بانک توسعه تعاون تنها نهاد مالی فعال در این بخش است که کمتر از نیم درصد از کل بازار

پولی کشور را شامل می شود.^۱

در ذیل اهداف بخش تعاون در برنامه پنجم به صورت محوری آورده شده است:

- افزایش کمی سهم بخش تعاون در اقتصاد ملی (۲۵٪)
- گسترش عدالت اجتماعی
- توانمندسازی اقشار متوسط و کم درآمد جامعه
- افزایش سهم تعاونی ها به ۱۵٪ درصد بازار پولی
- فراهم کردن تسهیلات لازم جهت صدور مجوز فعالیت موسسات پولی و بانکی
- افزایش سالانه بانک توسعه تعاون و صندوق ضمانت سرمایه گذاری
- مشارکت در امور عمومی و خدمات اجتماعی
- بهره برداری از تاسیسات زیربنایی و توسعه ای کشور
- اختصاص وظایف تصدیگری به اتاق تعاون و دیگر تشکل های تعاونی از سوی دولت

- برنامه ششم توسعه:

در برنامه ششم توسعه هنوز رقم مشخصی برای تعاون دیده نشده ولی پیشنهاد وزارت تعاون این است که سهم این بخش از اقتصاد به ۱۵ درصد برسد چرا که رسیدن به سهم ۲۵ درصدی به دلیل برخی محدودیتهای عدم رشد اقتصادی و عدم تخصیص منابع دشوار است و طبقاً نیازمند زیرساختهایی است که فراهم شدن آن شرایط خاص خود را می طلبد. در حال حاضر برنامه این است که سهم بخش تعاون در یک دوره ۱۰ ساله به ۲۵ درصد برسد و این استراتژی جدید وزارت کار در حوزه تعاون به شمار می رود^۱.

- بودجه سال ۱۳۹۵

کلانتری- معاون امور تعاون وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی- در گفت و گو با خبرنگار ایلنا در تاریخ ۱۳۹۵/۲/۲۹ با اشاره به اهمیت تعاون در شرایط کنونی اقتصاد کشور گفت: با وجود اهمیت تعاون و نقش آن در اقتصاد کشور اما متأسفانه به آن توجه لازم نشده است و اعتبارات در نظر گرفته برای این بخش در بودجه سال ۹۵ ناکافی است.

نقش تعاونی ها در ایجاد اشتغال:

تعداد کل تعاونی های به ثبت رسیده در کشور تا پایان مرداد سال جاری، ۲۰۵۴۵۵ واحد و تعداد اتحادیه ها ۱۶۹ واحد بوده است. تعداد کل اعضای تعاونی های ثبت شده، حدود ۴۹ میلیون نفر می باشد که از این تعداد، حدود ۴۳ میلیون نفر

^۱ - سپید حمید کلانتری، معاون وزیر تعاون، اقتصاد آنلاین، ۹۵/۷/۱۰

در تعاونی‌های فعال عضو می‌باشند. میزان فرصت شغلی این تعاونی‌ها (فعال)، حدود 1638312 نفر و میزان سرمایه 115145 میلیارد ریال می‌باشد^۱.

در کل اکنون بیش از 98 هزار شرکت تعاونی با ایجاد بیش از 1.6 میلیون نفر فرصت شغلی در کشور فعالیت می‌کنند و وضعیت بخش تعاون در حال حاضر به شرح جدول ذیل می‌باشد.

ردیف	نوع تعاونی	فعالیت	تعاونی		اشتغالزایی	
			تعداد	درصد به کل تعاونیها	نفر	درصد به کل تعاونیها
جمع تعاونیهای تولیدی						
۱	تولیدی	کشاورزی	۲۳۹۶۸	۲۴	۲۴۶۳۲۲	۱۵
۲		صنعتی	۱۷۳۶۸	۱۸	۱۸۴۲۶۱	۱۱
۳		تامین نیاز تولیدکنندگان	۱۶۱۷	۲	۳۳۶۱۶	۲
۴		عمرانی	۱۷۲۳	۲	۴۶۳۰۱	۳
۵		فروش دستفروش	۱۷۳۸	۲	۳۹۴۰۰	۲
۶		معدنی	۱۲۲۵	۱	۱۵۶۷۳	۲
۷		چند منظوره	۳۰۸۳	۳	۱۰۳۵۲۵	۶
جمع تعاونیهای خدماتی						
۸	خدماتی	خدمات	۲۷۴۵۶	۲۸	۳۴۱۷۰۶	۲۱
۹		حمل و نقل	۲۲۲۲	۲	۵۶۷۱۴	۳
۱۰		تعاونیهای نوع جدید	۳۷۲	۱	۱۷۳۳۱	۲
جمع تعاونیهای توزیعی						
۱۱	توزیعی	مسکن	۱۱۲۸۷	۱۱	۲۷۹۴۰۲	۱۷
۱۲		مصرف	۴۹۳۲	۵	۲۱۹۸۸۹	۱۴
۱۳		اعتبار	۸۴۳	۱	۲۹۱۰۳	۱
۱۴		تامین نیاز مشاغل	۴۰۳	۱	۹۴۰۷	۱
تعداد کل تعاونیها			۹۸۲۵۰	۱۰۰	۱۶۲۳۳۰۶	۱۰۰

۱ - جداول تکمیلی مربوط به این آمار در ضمیمه پیوست شده است.

مزایای توسعه بخش تعاون:

در ذیل مزایای توسعه بخش تعاون مورد بررسی قرار گرفته است:

1	حمایت معنوی دین مبین اسلام
2	اعتقاد جدی مقام معظم رهبری از توسعه بخش تعاون
3	برخورداری از ارزش های انسان
4	اصول بین المللی تعاون
5	حاکمیت انسان در تصمیم گیری ها
6	نگرش مثبت جهانی به تعاونی ها
7	تاکید سیاست های اصل 44
8	وحدت و یکپارچگی مردم در پیشرفت کشور
9	نص صریح قانون اساسی
10	گسترش عدالت اجتماعی
11	توانمندسازی اقشار متوسط و کم درآمد جامعه از ظرفیت تعاونی ها
12	باورپذیری مردم
13	اشتغال زایی ارزان و مطمئن
14	حمایت از روستاییان و تولید کشاورزی
15	فراگیر بودن ظرفیت های تعاونی برای تمامی اقشار جامعه (جوانان ، زنان و فارغ التحصیلان کشاورزی و....)
16	تشکیل شرکت مادر تخصصی (هلدینگ)
17	کارآفرینی در قالب شرکت های تعاونی و.....
18	حمایت از تولید ملی
19	حفظ و نگه داشت فرهنگ کارآفرینی در خانواده ایرانی
20	حفظ سنت ها و ارزش ها با استفاده از ترویج شغل پدربزرگ ها

بررسی مشکلات و ضعف های ساختاری بخش تعاون:

محورهای ذیل برخی دغدغه های مسئولان بخش تعاونی است که در اینجا به صورت محوری بیان شده است:

1	عدم ایجاد ارتباط مستقیم فارغ التحصیلان بیکار با شرکت های تعاونی موفق
2	عدم استفاده از رسانه های انبوهی مانند رادیو و تلویزیون جهت آموزش کارآفرینی
3	فقدان توجه مالی، فنی و تکنولوژیکی اولیه برای طرح
4	عدم مکان یابی مناسب جهت اجرای طرح
5	پایین بودن تکنولوژیکی ماشین آلات، تجهیزات و فرسودگی آنها
6	طولانی بودن زمان پرداخت تسهیلات توسط بانک یا صندوق تعاون
7	ناکافی بودن توان علمی و تخصصی مدیران تعاونی
8	عدم وجود نظام ارزشیابی و بازرسی تعاونی ها
9	ناکافی بودن توان علمی و تخصصی مدیران تعاونی
10	ناهماهنگی بین سازمان های ذی ربط در فرایند ترویج کارآفرینی
11	عدم اشاعه فرهنگ تعاون در کشور
12	سطح پایین آموزش در زمینه های مختلف تعاونی ها
13	عدم وجود سیستم آمار و اطلاعات متمرکز در تعاونی ها و نهادهای نشدن سرفصل بخش تعاون در حساب های ملی، بانک مرکزی، گمرک، مرکز آمار ایران و سایر ارگان ها و نهادهای ذیربط
14	پایین بودن سهم تحقیق و پژوهش در موضوعات مهم و اساسی مرتبط با بخش تعاون و نقش آن در اقتصاد کلان

*نتیجه گیری:

بدون تردید اقتصاد مقاومتی منظومه کاملی از روند سیاست هایی است که طی سالیان متمادی در قالب سیاست های کلی اصل 44 و شعارهای سال که حلقه هایی بودند برای ایجاد این منظومه از جمله اصلاح الگوی مصرف، جلوگیری از اسراف، همت مضاعف و کار مضاعف، جهاد اقتصادی، تولید ملی و حمایت از کار و سرمایه ایرانی و سایر اسناد بالادستی به عنوان راهبردهای کلان و حیاتی کشور سندیت یافت نه به عنوان یک حرکت زودگذر بلکه حرکت عمومی کشور در زمینه ساماندهی اقتصاد می باشد. بنابراین اگر ادعا کنیم که تعاون یکی از بخش های مهم اقتصادی است که در جهت بهبود بخش کشاورزی در ایران موثر واقع شده افراط نکرده ایم زیرا تعاون تنها روش موثر در بالا بردن محصولات کشاورزی و تنها عامل و مشوق کشاورزان به درآمد بیشتر است. علاوه بر کشاورزی تعاون برای بخش صنعت و شهرنشینان نیز از عوامل سازنده و موثر است. برای ایجاد فرهنگ تعاون نیز باید برنامه های آموزشی کلان و اساسی را اجرا نماییم. اگر چنین رویکردی به وقوع نپیوندد و فرهنگ تعاونی شکل نگیرد، ممکن است در تعاونی های خرد و کوچک در امور تولید و توزیع سودگرایی حاکم شود. در چنین شرایطی سود شخصی بر سود اجتماعی غلبه می یابد و جامعه از مسیر اصلی خود منحرف می شود.

ضمیمه:

در ذیل برخی آمارها و اطلاعات در خصوص بخش تعاونی ارائه شده است. این آمارها مربوط به مرداد سال 1395 می باشد.

جدول 1- آمار تعاونی‌های فعال (در حال بهره برداری - در دست اجرا) و ثبت شده در کل کشور تا پایان مرداد 1395^۱

عنوان فعالیت	تعداد	اعضا	سرمایه اولیه - میلیون ریال	فرصت شغلی
ثبت شده	205455	49014617	131974	2809492
فعال (در حال بهره برداری - در دست اجرا)	98964	43103060	115165	1638312
در حال بهره برداری	76862	42629197	107630	1320845
در دست اجرا	22102	473863	7535	317467
درصد تعاونی‌های فعال به کل ثبت شده	48	88	87	58

جدول 2- آمار تعاونی‌های فعال (در حال بهره برداری - در دست اجرا) به تفکیک فعالیت اقتصادی تا پایان مرداد 1395^۲

عنوان فعالیت	تعداد	اعضا	سرمایه اولیه - میلیون ریال	فرصت شغلی
کشاورزی و شکار و جنگلداری	98964	43103060	115164656	1638312
شیلات	25115	441087	8260586	270115
استخراج معادن	2151	57994	447666	28878
صنعت	1477	74151	8604395	20732
تامین برق و گاز و آب	675	19670	134706	11470
ساختمان	14509	1695964	11686386	361126
عمده فروشی و خرده فروشی و ...	8783	5808635	28475054	231018
هتل و رستوران	1040	20885	556856	13116
حمل و نقل و انبارداری و ارتباطات	4191	229840	3233452	82601
واسطه گری‌های مالی	1609	33679118	27984163	89897
مستقلات اجاره و فعالیت‌های کسب و کار	9446	508905	10749190	155639
آموزش	2552	37928	288504	28136
بهداشت و مددکاری اجتماعی	1929	24232	1328147	24631
سایر فعالیت‌های خدمات عمومی و اجتماعی	3145	77125	470375	45949
فعالیت‌های خانوارهای دارای مستخدم	8	56	73	65

جدول 3- آمار تعاونی‌های ثبت شده به تفکیک فعالیت اقتصادی تا پایان مرداد 1395^۳

1- مرکز آمار و اطلاعات راهبردی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، 1395

2- همان

3- مرکز آمار و اطلاعات راهبردی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، 1395

عنوان فعالیت	تعداد	اعضا	سرمایه اولیه – میلیون ریال	فرصت شغلی
جمع	205455	49014617	131973781	2809492
کشاورزی و شکار جنگلداری	51012	825049	11779816	468125
شیلات	3869	102703	493404	43863
استخراج معدن	3104	96429	8702143	32875
صنعت	47053	843203	17270341	559222
تامین برق و گاز و آب	1136	29291	141424	17158
ساختمان	34184	2929600	15559340	687827
عمده فروشی و خرده فروشی و...	19768	8379501	29410868	304017
هتل و رستوران	1816	28018	613867	20275
حمل و نقل و انبارداری و ارتباطات	7873	304678	3512336	123814
واسطه‌گری‌های مالی	3136	34565328	30784766	104084
مستغلات اجاره و فعالیتهای کسب و کار	18367	702758	11233598	284999
آموزش	5278	65934	386360	56846
بهداشت و مددکاری اجتماعی	3525	41479	1563727	42116
سایر فعالیت های خدمات عمومی و اجتماعی	5317	100524	521643	64151
فعالیت‌های خانوارهای دارای مستخدم	17	122	149	120